

نگاهی به جایگاه گردشگری سالمندان در ایران

سالمندی می تواند آغاز راه باشد..

بگاه دهنار، راهنمای گردشگری

پیری و سالمندی جمعیت به عنوان واقعیتی انکارناپذیر تلقی می شود و از طرفی طبق پیش بینی ها کشورمان نیز با جمعیت رو به رشد سالمند مواجه است. با توجه به محدودیت هایی که در این گروه سنی از لحاظ جسمی و حرکتی در اثر افزایش سن نمود پیدا می کند و نیازهای خاصی که این افراد در استفاده از خدمات گردشگری دارند، گردشگری خاص آن ها اهمیت می یابد. از جمله موضوعات مهمی که در گردشگری سالمندان مطرح می شود می توان به تور مناسب سالمندان به همراه امکانات خاص جهت راحتی آن ها و حتی توجه به الگوی مصرف سالمندان اشاره کرد. امروز قصد داریم به مناسبت روز جهانی سالمند (اول اکتبر، معادل ۱۰ مهرماه) شما را با برخی از جوانب گردشگری سالمندی بیشتر آشنا کنیم. پس با ما همراه باشید.

سالمندان در آمد و فرآیند بال بیشتر برای سفر دارند

متولدین دوره افزایش جمعیت بر خلاف نسل های قبیل زندگی طولانی تر دارند، برای مدت بیشتری فعالند و درآمد قابل صرف زیادتاری دارند. به این دلیل اصطلاحات مورد قبول برای توصیف گردشگران بالای ۵۵ سال گردشگری سالمندان یا عصر سوم است. بر طبق مطالعات اجتماعی افراد بالای ۵۰ سال بالاترین سطح درآمد خود را دارند و به احتمال فراوان دیون و وام های خود را کاملاً پرداخت کرده و هزینه های اصلی خانواده خود را پوشش داده اند. بنابراین گروه در آمد قابل تصرف، استقلال و آزادی بیشتری برای سفر دارند و از بزرگترین و سودآورترین بخش های بازار هستند.

در بیشتر مطالعات، افراد بازنشسته به عنوان یک بازار دنج با درآمد قابل تصرف بالا معرفی شده اند که در فصل های کم تقاضا نیز می توانند به راحتی سفر کنند. کافی است از یک شهر و نرسیده به جایی که در طبقه متوسط جامعه ایرانی زیست می کند، بپرسیم برای تعطیلات آینده اش چه برنامه ای دارد؟ او احتمالاً میزان فرزند و نوه هایش خواهد بود یا قصد مسافرت به شهری دیگر، برای دیدار آن ها را دارد. البته ممکن است با چند نفر از دوستان هم سن و سالش، عزم سفر به جایی را داشته باشد. اگر همین سوال را از یک شهروند

شصت ساله اروپایی یا آمریکایی بپرسیم، جواب دیگری خواهیم شنید و با کیفیت متفاوت سبک زندگی آنها مواجه خواهیم شد که حکایت از تفاوت بارز در زیرساخت های جوامع برای سفر کردن و تسهیلات و امکانات متفاوت رفاهی برای گذران تعطیلات ویژه گردشگران سالمند و بازنشسته دارد.

دوران سالمندی - که اغلب با گذران بازنشستگی قرین است - در بسیاری از کشورهای جهان، آغاز فرصت های ناب برای مسافرت کردن است. شاید بودجه کم برای مسافرت در این سال ها برود.

ویژگی های گردشگری نسل سوم سالمندان با توجه به اوقات فراغت بیشتر، علاوه بر اقامت طولانی تر در مقصد، امکان انعطاف در انتخاب فصول خلوت تر سفر را دارند. آن ها بیشتر ترجیح می دهند در فصولی که به مقاصد گردشگری از دحام کمتری دارند به این مقاصد سفر کنند. گروه گردشگران سالمند معمولاً نسبت به مسائل بهداشتی و نیازهای خاص خود حساسیت بیشتری دارند و نسبت به ارائه خدمات با کیفیت تر دقت بیشتری می کنند و از طرفی نسبت به تورهایی که با هدف اصلی سلامتی ارائه می شود تمایل بیشتری نشان می دهند.

آن ها مسافران با تجربه تر هستند و در مواجهه با سالمندان احتمالاً باید اطلاعات بیشتر نسبت به گردشگران جوان ارائه شود. همچنین سرعت تور برای سالمندان باید به گونه ای تنظیم شود که در صورت لزوم به راحتی امکان استفاده از مکان هایی جهت استراحت را داشته باشند. این گروه از گردشگران معمولاً به جاذبه های تاریخی و موزه علاقه بیشتری نشان می دهند.

از جمله دیگر فاکتورهایی که در برنامه ریزی تورهایی گردشگری سالمندی کمتر به آن توجه می شود، بحث تورهای مصرفی مصرف آن ها؛ شامل محصولات، عادات، رسانه های و حتی نحوه کسب اطلاعات است. عموماً توجه به الگوهای خاص این قشر که تا حدود زیادی با الگوهای قدیمی تر شکل گرفته است، به همراه راحتی سفر، امنیت، آرامش، مناسب بودن محل اقامت و امکاناتی که در محل اقامت برای رفاه و رضایتمندی فراهم شده است می تواند جزء مؤلفه های اصلی تصمیم گیری این گروه گردشگر محسوب شود.

سفر و گردشگری می تواند علاوه بر آمادگی جسمی مطلوبی که برای سالمندان به همراه می آورد به سلامت روانی آن ها نیز کمک کند که در نهایت منجر به احساس رضایت بیشتر سالمندان از زندگی می شود

الزامات گردشگری سلامت

توسعه گردشگری برای افراد سالمند نیازمند فراهم آوردن امکاناتی متناسب با ویژگی های این افراد است؛ برای مثال ضروری است علاوه بر ارائه خدمات رایگان به افراد سالمند در مکان های گردشگری، برای حمل چمدان و ویلچر، در ساخت و تجهیز راه آهن، فرودگاه ها، جاذبه ها و محل های اقامت مواردی همچون ساخت آسانسور، پله برقی، شیب راه ها (رمپ) برای عبور ویلچر، راهروها و ورودی درهای عریض، تعبیه پله ها با شیب مناسب و دستگیره مناسب، لغزنده نبودن سطوح، تعبیه صندلی در مکان های خاص برای استراحت سالمندان، تعبیه تابلوهای هشدار دهنده و ایجاد سرویس بهداشتی برای استفاده افراد توان خواه الزام قانونی پیدا کند. همچنین از آنجا که سالمندان افرادی حساس هستند و رفتار و برخورد کارکنان خدماتی برایشان بسیار با اهمیت است، آموزش تخصصی کارکنان خدمات گردشگری به ویژه راهنمایان تور در این راستا قابل تامل به نظر می رسد. بازار گردشگران سالمند، بازاری نامتجانس و نامهمگون است و با بخش بندی این بازار می توان برنامه ریزی کارآمدتر و تخصصی تری داشت. تازه سالمندان یا سالمندان جوان، سالمندان مرفه و سالمندان جمع گرا بخش های مختلف بازار گردشگران سالمند محسوب می شوند. افراد سالمند سفر با قطار نسبت به خود و شخصی تر ترجیح می دهند. پس برای توسعه گردشگری سالمندی پیشنهاد می شود در پی رفع مشکلاتی مانند عدم دسترسی ریلی مستقیم به بسیاری از نقاط کشور، کیفیت پایین قطارها، سروصدای زیاد واگن ها، عرض کم راهروها، ارتفاع زیاد پله های ورودی، عدم ارائه خدمات ویژه افراد توان خواه و سطح پایین خدمات پزشکی قطارهای کشور (که سالمندان از آنها شکایت دارند) برآمد.

سالمندان و سفرهای ماجراجویانه

آیا وقتی صحبت از ماجراجویی می شود، تصویر یک مرد یازن سالمند که در حال اسکی کردن یا رفتینگ در رودهای خروشان است، در ذهن مان نقش می بندد؟ بازنشستگی و سفرهایی که در سنین سالخوردگی صورت می گیرند، لزوماً ماجراجویی و سفرهای هیجان انگیز، به دور نیست. مطالعات نشان داده اند که مسافران سالمند نسبت به گذشته از گردشگری ماجراجویانه بیشتر استقبال می کنند. در واقع، کودکان نسل انفجار که حالا سالمندان امروزی را تشکیل می دهند؛ اغلب به دنبال تجربه های آموزنده ماجراجویانه و اصیل هستند، که حتی اگر خطر واقعی به همراه نداشته باشد اما سفری همراه با چالش فیزیکی و کشف مکان ها و فرهنگ های جدید باشد.

هدف گرفتن سالمندان و بازنشستگان، به عنوان مخاطبان اصلی صنعت گردشگری در جهان امروز، فرصت های جدید و تکرار نشدنی ای را برای این صنعت تأثیر گذار فراهم می کند. در حالی که بازنشستگی در بسیاری از کشورهای کمتر توسعه یافته مانند ایران، با آغاز بیماری و تنهایی، همراه است، در جوامع توسعه یافته، به عنوان دورانی برای مسافرت کردن و چشیدن طعم زندگی معنی می شود.

اروپا، حرف اول را می زند

به گزارش سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) اروپا، یکی از بهترین مقاصد برای سالمندان و شاید بهترین در نوع خود، از نظر امکانات است و کشورهای اروپایی در جهت تسهیل ساز و کارهای همکاری برای افزایش سفرهای این دسته از افراد درون مرزهای اروپا و نیز از کشورهای جهان سوم به اروپا، فعالیت می کنند. حتی اتحادیه اروپا، پروژه ای را با عنوان ESCAPE آغاز کرده است که به طور خاص به تسهیل تبادلات گردشگری در اروپا در جهت تشویق شهروندان سالمند به مسافرت، می پردازد. کانون تمرکز این پروژه، توسعه و ترویج تبادلات فراملی سالمندان در ۵ کشور اروپایی در فصول کم بازدید یا «لوسین» است؛ بلغارستان، قبرس، فرانسه، ایتالیا و پرتغال. از سوی دیگر، این پروژه بر نگاه های گردشگری کوچک و متوسط در این ۵ کشور هدف، تمرکز دارد و کسب و کارهای ویژه سفر، اقامتگاه ها، خوراک و حمل و نقل که همگی بخشی از فرآیند غیر فصلی کردن سفر هستند و باعث هم افزایی یکدیگر می شوند، در این پروژه سهیم هستند.

با این حال، نمی توان از این موضوع چنین برداشت کرد که سالمندان اروپایی، بیشترین مسافران تورهایی گردشگری سراسر جهان را تشکیل می دهند. بر اساس گزارش یورو استاتس

لازم است تفاوت های الگوی مسافرت در میان کشورهای اروپایی را مورد نظر قرار دهیم. برای مثال، در سوئد، ۲۶ درصد جمعیت گردشگر بالای ۱۵ سال، ۶۵ سال به بالا سن دارند و ۲۴ درصد جمعیت این کشور را تشکیل می دهند؛ در حالی که این گروه سنی در بلغارستان، لیتوانی و اسلواکی، کمتر از ۱۰ درصد جمعیت گردشگر آن کشور است. در نهایت، باید گفت که استرالیا از نظر رفاه دوران بازنشستگی در سال ۲۰۱۷، در بالای جدول قرار داشت اما بالاتر از آن، کشورهای نیوزیلند، سوئد، نروژ، سوئیس و ایسلند، به ترتیب در جایگاه پنجم تا اول قرار دارند. با این حال، بر خورداری از امکانات رفاهی موجود، با میزان استفاده از آن، متفاوت است.

بسته های ویژه مسافرت سالمندان

سفر کردن برای سالمندان و بازنشستگان، از ویژگی های خاص بر خوردار است که با مسافرت جوانان، متفاوت است. به همین ترتیب، مقتضیات و ضروریات سفر این گروه سنی نیز نمی تواند در وضعیت برابری با دیگر گروه های سنی قرار بگیرد. به عبارت دقیق تر، سیستم حمل و نقل مسافران، محل استراحت، حمل بارها و بهداشت اقامتگاه ها، باید در سفرهای سالمندان، از استانداردهای متفاوت و بالاتری نسبت به دیگر سفرها برخوردار باشد. کافی است نگاهی به آگهی های خارجی بیندازیم تا متوجه شویم وقتی صحبت از گردشگران بالای ۵۵ سال می شود توجه به چه چیزهایی به هنگام مسافرت اهمیت پیدا می کند.

در حالی که تمامی آژانس های گردشگری سراسر جهان، از پایگاه اینترنتی برای ارائه خدمات خود به تمامی مسافران، از هر سن و قشری بر خوردار هستند، در بسیاری از کشورها خدمات گردشگری - به ویژه بیمه مسافرتی - به طور ویژه برای سالمندان و بازنشستگان عرضه می شود. برای مثال plusvoyages ۵۰+ در هند فعالیت می کند و در قالب تورهایی گروهی با برنامهای ویژه تعطیلات، مخصوص شهروندان سالمند تنظیم شده است. در استرالیا نیز آژانس های گردشگری متعددی با هدف افراد بالای ۵۰ سال مشغول به کار هستند. علاوه بر این، خدمات مشاوره گردشگری و آموزش نکات ضروری قبل و حین سفر، یکی دیگر از تسهیلاتی است که در بستر اینترنت از ادبیات مناسب و جامعی برای مخاطب سالمند بر خوردار است. از سوی دیگر، برخی از خرده فروش ها و سازمان ها تخفیف های ویژه افراد مسن ارائه می دهند؛ برای مثال، شرکت AARP مستقر در واشنگتن و متخصص در زمینه خدمات سالمندی و رفاه بازنشستگی با سازمان پارک های ملی آمریکا که در مبلغ ورودی های خود،

حجم قابل توجه افراد سالمند به واسطه تغییرات جمعیتی، انعطاف پذیری زمانی این افراد و اثبات این موضوع که افراد سالخورده نسبت به دیگر گروه های سنی بیشتر مسافرت می کنند و همچنین مدت اقامتشان طولانی تر است، مهم ترین بخش های بازار گردشگری تبدیل کرده است

به سالمندان تخفیف می دهد. اتفاقی که در کشور ما توسط صندوق بازنشستگی کشوری، تحت عنوان «سیستم زرو تور بازنشستگی» مدیریت می شود و خدمات و مشاوره های مختلفی را برای گذران تعطیلات سالمندان و بازنشسته ها ارائه می دهد.

سالمندان ایرانی

در ایران بعضی تسهیلات برای سفرهای سیاحتی و زیارتی از سوی صندوق بازنشستگی کشور و همچنین صندوق بازنشستگی بعضی ادارات و دستگاه ها به سالمندان ارائه می شود. شهرداری تهران هم با صدور کارت منزلت برای سالمندان، امکان بازدید از بعضی مراکز تفریحی شهرداری، برای افراد بالای ۶۵ سال را مهیا نموده است اما در خصوص مسائل اساسی سفر سالمندان در ایران می توان به موارد زیر اشاره کرد:

کمبود رمپ، آسانسور و دیگر امکانات برای تردد سالمندان در مراکز تفریحی، موزه ها و ... کمبود سرویس بهداشتی به میزان کافی و مناسب سازی شده برای سالمندان گران بودن خدمات سفر به نسبت حقوق بازنشستگی و ...

فواید گردشگری سالمندی

گردشگری سالمندی باعث بهبود حس ناتوانی، ایجاد حس رفاه و بهبود ریتم خواب سالمندان می شود. همچنین با توجه به برنامه ریزی خاصی که برای فعالیت بدنی متناسب با محدودیت های حرکتی آن ها صورت می گیرد، تجربه سفر و گردشگری می تواند علاوه بر آمادگی جسمی مطلوبی که به همراه می آورد به سلامت روانی آن ها نیز کمک کند که در نهایت منجر به احساس رضایت بیشتر از زندگی می شود.

سخن آخر

گردشگری و سفر می تواند تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی و میزان لذت سالمندان از زندگی داشته باشد. از سوی دیگر افزایش سریع تعداد سالمندان موجب فرصت های بسیاری برای فعالیت های اقتصادی مختلف می شود. صنعت گردشگری نیز از جمله صنایعی است که پتانسیل زیادی برای ارائه خدمات و کسب منافع حاصل دارد؛ چرا که حجم قابل توجهی از افراد سالمند به واسطه تغییرات جمعیتی، انعطاف پذیری زمانی این افراد و اثبات این موضوع که افراد سالخورده نسبت به دیگر گروه های سنی بیشتر مسافرت می کنند و همچنین مدت اقامتشان طولانی تر است، سالمندان را به یکی از مهم ترین بخش های بازار تبدیل کرده است.

سفر نامه

طبیعت مشهد زیباست (بخش پایانی) عبور از آبشارهای هشتم گانه قره سو در دل کوه های خراسان

تا آنجای سفر پیش رفتیم که از کاخ خورشید در کلات نادری بازدید کردیم و از تونل دست کند نادری رد شدیم و به سمت قره سو که در فاصله ای نه چندان دور از کاخ خورشید قرار داشت حرکت کردیم. حال فلسفه نام گذاری این آبشارها با نام ترکی "قره سو" چیست؟ "قره" در زبان ترکی به معنای سیاه و "سو" به معنای آب است. و از آنجایی که کف رودخانه ای که از این آبشار جاری می شود، راسنگ های سیاه پوشانده و وقتی آب روی آنها حرکت می کند، مسیر رودخانه سیاه دیده می شود. آن رودخانه سیاه و یا همان "قره سو" نامیده اند. بالاخره به روستای قره سو رسیدیم و ماشین را در پارکینگی که برای پارک خودروهای گردشگران در نظر گرفته شده بود پارک کردیم و به سمت آبشار حرکت کردیم. در مسیر روستا زنان روستایی با گذاشتن میز کوچکی در جلوی خانه خود و عرضه محصولات روستا در تلاش برای کسب درآمد برای خانواده خود بودند و برخی از مردان روستا نیز به کافه داری مشغول بودند.

کافه خرید از بازار چه های محلی را دوست دارم چرا که به اقتصاد جامعه مقصد کمک می کنم. هر چند کوچک، چند محصول را نشان کردم تا موقع برگشت بخرم و تنها چیزی که در همین ابتدا خریدیم نان محلی ای بود که یکی از زنان خوش ذوق روستایی مشغول طبخ آن بود. عطر نان تازه، روستا آدم را مست می کند. تکه تکه از نان می خوردیم و به سمت آبشار حرکت می کردیم.

قره سو بدلیل دارا بودن آب و هوای ییلاقی و طبیعت زیبا و همچنین وجود آبشارهای بلند و دره های تنگ و پیچ در پیچ بساد دیواره هایی بلند و سر به فلک کشیده، باعث شده تا توجه گردشگران زیادی را به سوی خود جلب کند. آب رودخانه خنک بود و دلچسب از دو سه آبشار اولی که کوتاه بود به راحتی رد شدیم اما هر چه جلوتر می رفتیم آبشارها بلندتر و آب رودخانه خروشان تر می شد، اما زبان های فلزی که در کنار آبشارها تعبیه شده بودند رفت و آمد را کمی آسان تر می کرد، و پاشیدن قطرات آب به صورت تمان عبور از آبشار را لذت بخشتر می نمود. آخرین آبشار که هشتمین آبشار قره سو بود، از همه بلندتر و نردبان هم به مراتب از بقیه بلندتر بود. عبور از نردبان دو تیکه و لغزان گرچه هیجان انگیز بود اما کمی ترس هم چاشنی عبورمان از آبشار آخر شده بود. بالاخره آبشارهای هشتم گانه قره سو تمام شد و در بالا دست، یک دشتی پر از درخت های ارس رسیدیم. یک ساعتی در زیر خنکای سایه یکی از ارس ها کمی استراحت کردیم تا نفسی تازه کنیم بعد از عبور از آبشارها در راه بازگشت بالاخره به سلامت به روستا رسیدیم. در یکی از کافه ها نشستیم و چای خوردیم.

به گفته مسرد کافه چی، رودخانه ای که از آبشارهای قره سو سر چشمه می گیرد به مصرف آغات و آب شرب اهالی در پایین دست می رسد اما نکته جالبتر در مورد پیشینه آن است. در زمان حکومت نادر شاه افشار، مأمولوب بودن آب کلات نادری می شهید و وجود املاح بسیار بالا و گچ زیاد آب، نادر شاه را بر آن داشت تا با استفاده از توان مهندسان خود، آب شیرین آبشار قره سو را که حدود ۶ کیلومتر با شهر کلات فاصله داشت، به عمارت خورشید انتقال دهد. این امر موجب شد تا کانالی در مسیر آب حفر و از تنبوشه های «لوله و اتصالات» سفالی که قطر آن ها در حدود ۵۰ سانتیمتر است، استفاده شود و بدین گونه مهندسان، آب قره سو را به داخل دژ کلات هدایت می کردند. در تمام طول مسیر بازگشت به سمت مشهد به ذهن خلاق مهندسان آن زمان فکر می کردم.